

HAJVIY HIKOYALARNI O'QITISH METODIKASI

Oqbo'tayev Elbek Abdurazzoq o'g'li,
Guliston davlat universiteti tayanch doktoranti
masterrprikol@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek adabiyotidagi hajviy hikoyalarni o'quv jarayonida o'rgatish masalalari nazariy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi. Hajviy hikoyalarning estetik xususiyatlari, ularning ta'limiy, tarbiyaviy hamda tanqidiy funksiyalari tahlil etiladi. Adabiy janr sifatida hajvning o'quvchilarda tanqidiy tafakkurni shakllantirishdagi o'rni yoritilib, ularni o'qitish metodikasining nazariy asoslari ishlab chiqiladi. Shuningdek, o'qitish jarayonida hajviy matnlarni tanlash, tahlil qilish va baholash mezonlari haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar. Hajviya, o'zbek adabiyoti, badiiy-estetik, guruhli o'rin, pozitsiya, janr, ta'lim

HİCİV HİKAYELERİNİ ÖĞRETME YÖNTEMİ

Okbutayev Elbek Abdurazzoq oğlu,
Gülistan devlet üniversitesi temel doktora öğrencisi

Özet. Bu makalede Özbek edebiyatında çizgi romanların eğitim sürecinde öğretimi konuları teorik açıdan ele alınmaktadır. Çizgi romanların estetik özellikleri, eğitici, öğretici ve eleştirel işlevleri incelenmektedir. Edebi bir tür olarak çizgi romanların öğrencilerde eleştirel düşünmenin oluşumundaki rolü vurgulanmakta ve öğretim metodolojilerinin teorik temelleri geliştirilmektedir. Ayrıca öğretimde çizgi roman metinlerinin seçimi, analizi ve değerlendirilmesi kriterlerine de dikkat edilmektedir.

Anahtar kelimeler. Mizah, Özbek edebiyatı, sanatsal-estetik, grup mekânı, konum, tür, eğitim.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ САТИРИЧЕСКИХ РАССКАЗОВ

Окбутаев Эльбек Абдураззокович,
докторант Гулистанского государственного университета

Аннотация. В данной статье с теоретической точки зрения рассматриваются вопросы преподавания комических рассказов по узбекской литературе в образовательном процессе. Анализируются эстетические особенности комических рассказов, их воспитательная, воспитательная и критическая функции. Как литературный жанр выделена роль комиксов в формировании критического мышления учащихся, разработаны теоретические основы методики их преподавания. Также в процессе обучения уделяется внимание критериям отбора, анализа и оценки юмористических текстов.

Ключевые слова. Юмор, узбекская литература, художественно-эстетическое, групповое место, позиция, жанр, образование.

METHODOLOGY FOR TEACHING SATIRE STORIES

Okbutayev Elbek Abdurazzoq oğlu,
Gulistan State University basic doctoral student

Abstract. This article examines the issues of teaching humorous stories in Uzbek literature in the educational process from a theoretical perspective. The aesthetic characteristics of humorous stories, their educational, educational and critical functions are analyzed. The role of humor as a

literary genre in the formation of critical thinking in students is highlighted, and the theoretical foundations of the methodology for teaching them are developed. The criteria for selecting, analyzing and evaluating humorous texts in the educational process are also considered.

Keywords. *Humor, Uzbek literature, artistic aesthetics, group place, position, genre, education*

Zamonaviy ta'lim jarayonida adabiy asarlarni o'qitish faqatgina matn mazmunini tushuntirish bilan cheklanmasligi, balki o'quvchining estetik didini shakllantirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, jamiyatdagi ijtimoiy-hayotiy hodisalarga ongli munosabat bildirish kabi kompleks vazifalarni bajarishi lozim. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, o'zbek adabiyotida alohida badiiy-estetik ahamiyat kasb etgan hajviy hikoyalarni o'rganish va o'qitish metodikasini chuqur ilmiy-nazariy asosda yoritish dolzarb masalalardan biridir.

Hajviy hikoyalar o'zining kulgi orqali anglatilgan tanqidiy mohiyati bilan o'quvchilarda haqiqatni anglash, ijtimoiy illatlar mohiyatini tushunish va ularga nisbatan faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq ta'lim amaliyotida bu janrga oid asarlarni o'qitish ko'pincha ikkilamchi o'rinda turadi, ularning poetikasi, g'oyaviy-badiiy tahlili yuzaki olib boriladi. Shu sababli birinchi muammo sifatida hajviy hikoyalarning o'quv dasturlaridagi o'rni va metodik ahamiyatini qayta ko'rib chiqish ehtiyoji mavjud.

Ikkinchi muammo – hajviy hikoyalarni o'qitishda pedagogik yondashuvlar masalasidir. Ko'plab hollarda o'qituvchilar bu janrni o'quvchilarning tushunchasiga yengil tuyulgan shakli sifatida baholaydi, biroq uning chuqur estetik qatlamlarini ochib berish, obrazlar orqali berilgan ijtimoiy tanqidni anglatish metodik jihatdan murakkab jarayonni talab qiladi. Bu esa o'qituvchidan nafaqat adabiy bilim, balki didaktik yondashuv, psixologik sezgirlik va ijodiy yondashuvni ham taqozo etadi.

Uchinchi masala sifatida, o'quvchilar bilan ishlashda tanlanadigan hajviy matnlarning yoshga mosligi, g'oyaviy-estetik qiymati va zamonaviylik darajasini hisobga olish muhimdir. Ba'zan o'quvchilarda hajvni faqatgina kulgu elementi sifatida qabul qilish holatlari kuzatiladi. Aslida esa hajviy hikoyalar — o'zbek adabiyotining teran falsafiy qatlamlarini o'zida mujassam etgan janr bo'lib, ularni anglash uchun o'quvchida muayyan tayyorgarlik va adabiy kompetensiya bo'lishi lozim. Ushbu maqolada ana shu uch asosiy yo'nalish – hajviy hikoyalarni o'quv jarayonidagi o'rni, ularni o'qitish metodikasi va matn tanlash mezonlari atroflicha yoritilib, bu boradagi nazariy masalalar tahlil qilinadi. Maqsad – hajviy hikoyalarni zamonaviy ta'lim jarayoniga puxta metodik asosda tatbiq qilish, ularni samarali o'qitish orqali o'quvchilarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilishdir.

Hajviy hikoyaning estetik va ijtimoiy funksiyasi bu jamiyatdagi illatlarni ochib beruvchi, insoniy fazilatlarini qadrlashga undovchi adabiy vosita sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Yevropa estetikasi tarixida hajv ijtimoiy o'zgarishlarga ta'sir ko'rsatuvchi kuch sifatida e'tirof etilgan. Masalan, fransuz faylasufi Anri Bergson "Kulgi" ("Laughter") asarida shunday yozadi: "Kulgi — bu ijtimoiy korreksiya vositasi. Jamiyat kulgi orqali o'zini sog'lomlashtiradi." [1.92] Demak, hajviy hikoyalar o'quvchini tanqidiy fikrlashga, jamiyatdagi salbiy holatlarni anglashga yo'naltiradi.

Hajviy hikoyaning ta'limiy imkoniyatlari bir qancha hisoblanib, jumladan, hajviy hikoyalar o'quvchilarning axloqiy-estetik qarashlarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Ular bevosita nasihat bermaydi, balki obrazlar va badiiy vaziyatlar orqali o'quvchini mustaqil fikrlashga undaydi. Mashhur psixolog Lev Vygotskiy "Estetik tarbiya bolaning ongiga bevosita ta'sir etadi" deb ta'kidlagan. [2.38] Hajviy hikoyalar aynan estetik ta'sir kuchiga ega bo'lib, o'quvchilarning ongida murakkab ijtimoiy hodisalarga nisbatan ichki munosabat shakllanishiga xizmat qiladi.

Hajviy hikoyalarni samarali o'qitish uchun zamonaviy metodik yondashuvlar zarur. Jumladan: guruhli tahlil, rolli o'yinlar, dramatizatsiya, "Agar siz shu qahramon bo'lsangiz..." kabi shartli savollar va bahs-munozaralar orqali o'quvchini chuqur tahlilga jalb qilish mumkin. Pedagogik psixolog Jerome Bruner hikoya qilish orqali anglash (narrative understanding) usulini

ta'limda muhim vosita sifatida ilgari suradi.[3.25] Bu yondashuv hajviy hikoyalarning mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Hajviy hikoya matnlarini tanlash mezonlari ham mavjud. Ta'lim jarayonida o'qitiladigan hajviy hikoya matnlari o'quvchilarning yoshiga, qiziqishlariga, tushunish darajasiga mos bo'lishi kerak. Matnlar g'oyaviy-estetik jihatdan boy bo'lishi, hajv axloqiy me'yordan chiqmasligi lozim. Adabiyotshunos Wolfgang Iser o'quvchining matnni tushunish jarayonini "bo'shliqni to'ldirish" (gap-filling) deb ataydi. Uningcha, har bir matn o'quvchining tafakkuriga joy qoldirishi kerak, ayniqsa hajviy hikoyalar ana shunday xulosa chiqarishga undovchi asarlardir.[4.182]

Hajviy hikoyalarni o'qitishda o'qituvchining estetik didi, pedagogik sezgirligi va metodik yondashuvi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchini hajvni faqat kulgi emas, balki badiiy tahlil vositasi sifatida qabul qilishga undashi lozim. Umberto Eko "O'quvchining roli" ("The Role of the Reader") asarida "O'qituvchi – o'quvchining tafakkuriga yo'l ochuvchi shaxsdir", deb ta'kidlaydi.[5.64] Bu fikr o'qituvchining faqat bilim uzatuvchi emas, balki estetik tarbiya beruvchi sifatidagi rolini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbek adabiyoti tarixida hajviy hikoyalar ijtimoiy fikrni tarbiyalash, jamiyatdagi kamchiliklarni ko'rsatish, insoniy fazilatlarni ulug'lash kabi vazifalarni bajargan kuchli badiiy vosita bo'lib kelgan. Ta'lim jarayonida bu janrni o'quvchilarga to'g'ri va puxta o'rgatish esa ularning nafaqat adabiy didini, balki hayotga munosabatini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, hajviy hikoyalarning estetik va ijtimoiy funksiyasi ular orqali o'quvchilarning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Hajv nafaqat kulgu uyg'otadi, balki kulgi orqali inson va jamiyatdagi muammolarni aks ettiradi, ularni anglashga yordam beradi. Bu orqali o'quvchi bevosita nasihatsiz, badiiy obrazlar orqali ijtimoiy anglash sari yo'naltiriladi.

Ikkinchidan, hajviy hikoyalar tarbiyaviy jihatdan katta ahamiyatga ega. Ular orqali o'quvchi axloqiy me'yorlar, muomala madaniyati, odob-axloq va fazilat haqida xulosa chiqaradi. Bu esa shaxsning ichki dunyosi boyishiga, o'zini anglash darajasining ortishiga xizmat qiladi.

Uchinchidan, hajviy hikoyalarni o'qitishda samarali metodik yondashuvlar qo'llanilishi zarur. Zamonaviy ta'limda passiv tinglash emas, balki faol tahlil qilish, bahslashish, rolli o'yinlar orqali obrazlarga kirib borish kabi usullar o'quvchida badiiy matnni chuqurroq anglashni ta'minlaydi. Bu esa o'qituvchining metodik saviyasini oshirishni ham taqozo etadi.

To'rtinchidan, hajviy hikoya matnlarini tanlashda estetik va didaktik mezonlarga rioya qilish, yoshga moslik va zamonaviylikni hisobga olish zarur. Matn o'quvchini kuldirish bilan birga, fikrga chorlashi kerak. Ana shunday matnlar o'quvchining tafakkur dunyosida "bo'shliq" qoldirib, uni to'ldirishga undaydi.

Beshinchidan, o'qituvchining bu jarayondagi pozitsiyasi hal qiluvchi omildir. O'qituvchi nafaqat kulgi sabablarini ochib beruvchi, balki kulgining orqasida yotgan g'oyaviy-estetik qatlamni anglatishga yo'l ko'rsatuvchi bo'lishi lozim. Bu orqali o'quvchi hajviy hikoyani badiiy estetik hodisa sifatida anglay boshlaydi.

Shuningdek, hajviy hikoyalar o'quvchining intellektual rivojlanishi uchun muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali o'quvchi so'z ostidagi ma'noni ilg'ash, kinoya va istehzo orqali berilgan tanqidiy fikrni anglash, hozirjavoblikka o'rganish, mantiqiy va tahliliy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Eng asosiysi, bu asarlar hayotdagi muammolarga qo'rqinchli ko'z bilan emas, kulgu nigohi bilan qarash, ularni yengishga iroda topish, psixologik barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Bunday yondashuv esa o'quvchining nafaqat estetik tarbiyasiga, balki hayotiy qarashlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Demak, hajviy hikoyalarni o'qitish – bu faqat adabiy asarni tahlil qilish emas, balki insonni tarbiyalash, fikrlash madaniyatini shakllantirish va jamiyatga ongli shaxs yetishtirish yo'lidagi muhim pedagogik jarayondir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bergson H. Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic. – Macmillan, 1911. – p. 92.

2. Vygotsky L.S. Imagination and Creativity in Childhood. – MIT Press, 2004. – p. 38.
3. Bruner J. Actual Minds, Possible Worlds. – Harvard University Press, 1986. – p. 25.
4. Iser W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response. – Johns Hopkins University Press, 1978. – p. 182.
5. Eco U. The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts. – Indiana University Press, 1979. – p. 64.